

UDK: 311.4

SURXONDARYO VILOYATIDA PARRANDA GO'SHTI YETISHTIRISHNING IQTISODIY STATISTIK TAHLILI

Bobomuratov Imomqul Islamovich

Termiz davlat universiteti katta o'qituvchisi

imomkul1964@gmail.com

ANNOTATSIYA. Maqolada parranda go'shti ishlab chiqarish darajasi va nisbatlari tahlil qilingan. Surxondaryo viloyati va respublika darajasida parrandac go'shti ishlab chiqarish darajasi va o'sish sur'atlari o'zaro taqqoslangan.

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, oziq ovqat xavfsizligi, statistika, parrandachilik, parranda go'shti, go'shti mahsuldorligi, parrandalar bosh soni.

АННОТАЦИЯ. В статье анализируются уровни и пропорции производства мяса птицы. На уровне Сурхандарьинской области и республики уровень и темпы роста производства мяса птицы сопоставлены.

Ключевые слова: национальная экономика, продовольственная безопасность, статистика, птицеводство, яйца, продуктивность, поголовье птицы, яйценоскость, затраты на корма.

ABSTRACT. The article analyzes the level and proportions of poultry production. At the level of surkhandarya region and the Republic, the level of production and growth rates of poultry meat were compared.

Keywords: national economy, food security, statistics, poultry production, production, eggs, meat, productivity, poultry population.

KIRISH

Hozirgi kunda dunyoda dunyo hamjamiyatida kuzatilayotgan global moliyaviy-iqtisodiy inqiroz, turli davlatlarda namoyon bo'layotgan siyosiy va demografik vaziyat iqtisodiyotning barcha tarmoqlariga, ayniqsa dunyo aholisini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash masalalariga o'zining sezilarli ta'sirini ko'rsatmoqda.

FAO ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilda jahon bo'yicha 132 mln tonna parranda go'shti ishlab chiqarilgan bo'lsa, parranda go'shti ishlab chiqarishning o'rtacha yillik o'sish sur'ati 4-6%ni tashkil etdi¹.

Jahon bo'yicha parranda go'shti jami yetishtirilgan go'sht hajmida 2020-2021 yillarda 39 foizdan ortiqni tashkil etdi va go'sht ishlab chiqarish hajmida yetakchi o'ringa chiqdi. Undan keyin cho'chqa go'shti 32%ni tashkil etgani holda oldingi yillarda yetakchi o'rinni egallab kelgan edi. Parranda go'shti ishlab chiqaruvchi yetakchi mamlakatlar sifatida AQSh (20 mln t), Xitoy (15 mln t), Braziliya (14 mln t)ni keltirish mumkin².

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasini parranda mahsulotlarini ishlab chiqarish va mahsuldorligini oshirish bo'yicha mamlakatimiz hamda xorijiy olimlarning olib borgan ilmiy ishlari natijalari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining parranda mahsulotlarini ishlab chiqarish va mahsuldorligini oshirishga oid farmon va qarorlari tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan ushbu tadqiqotning metodologik jihati mamlakatimizda parranda go'shti ishlab chiqarishda innovasion rivojlanish g'oyalarini amaliyotga joriy etish yo'llarini asoslashdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Parrandachilik mahsulotlari va mahsuldorligini iqtisodiy statistik tahlil qilish bilan qator xorijiy va mahalliy olimlar tamonidan o'rganilgan. Jumladan, Ye.Darde tamonidan parrandachilik, chorvachilik tarkibida chorva mahsulotlari va mahsuldorligini statistik taxlil qilish metodologiyasini ishlab chiqilgan bo'lib, unda vaqt qatorlarini tahlil qilish ko'rsatkichlari, vaqt qatorlarini analitik tekislash, vaqt modellarini tuzish va uni tahlil usullaridan keng foydalanilgan [4].

---

¹ <https://agrovesti.net>

V.N.Afanasev, A.I.Markovalar parrandachilik mahsulotlar va mahsuldorligini o'rganishda ularni ikki guruhga olib o'rganadi: parranda mahsulotlarini bevosita parvarishlash bilan bog'liq mahsulotlar(tuxum,parranda go'ngi) va parrandalarni so'yish orqali realizatsiyasi bilan bog'liq mahsulotlar (parranda go'shti,par,pat) ko'rsatkichlarni aniqlaydi (3). .

V.I.Nechayev Rossiya Federasiyasida parrandachilik mahsulotlari bozorining hozirgi holati va rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarini statistikaning asosiy usullari yordamida tahlil qilgan. Mazkur tahlilda parrandachilik sohasidagi xo'jaliklarning uch toifasi: qishloq xo'jaligi korxonalari, aholi xo'jaliklari va dehqon (fermer) xo'jaliklari yillar kesimida taqqoslama tahlil amalga oshirilgan[5].

Mahalliy olimlaridan X.R.Raxmankulov Surxondaryo viloyatida chorvachilik mahsulotlari tannarxini kamaytirish va xo'jaliklar rentabellik darajasini oshirish masalalarini o'rganishda tipologik va analitik guruxlash,dinamik, taqqoslama va monografik tahlil usullaridan foydalanilgan. (6)

A.Xasanov chorvachilik mahsulotlari va mahsuldorligini tahlil qilishda vaqt qatorlarini tahlil qilish ko'rsatkichlari, vaqt modellarini tuzish, mavsumiylik va tasodifiy omillarini ta'sirini aniqlash,o'rtacha taqqoslash hamda korrelyasion regression usullardan keng foydalanilgan[7].

TAHLIL VA NATIJALAR

Respublikamizda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, shuningdek, parrandachilikni rivojlantirish va tarmoqning ozuqa bazasini yanada mustahkamlash hamda parrandachilik yo'nalishidagi tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash tizimi shakllantirildi.

O'zbekistonda 2021 yilda barcha toifadagi xo'jaliklarda parranda go'shti ishlab chiqarish hajmi 221 ming tonnani tashkil etdi.

Parranda go'shtining tarkibi asosan yuqori sifatli oqsillardan iborat. Parranda go'shtiga ishlov berishda qadoqlangan go'sht, kolbasa, sosiska, dudlangan go'sht, pashtet, pazandalik mahsulotlari (kotlet, chuchvara va boshqalar.), konservalar olinadi.

1-jadval ma'lumotlari tahlilidan ko'rish mumkinki, 2017-2021 yillarda O'zbekistonda mol va parranda go'sht ishlab chiqarish hajmi tirik vaznda 2286,8 ming tonna ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2021 yilda bu ko'rsatkich 2635 ming tonnani etib, bu davrlar ichida o'rtacha o'sish sur'ati 103,6%ni tashkil etgan. Parranda go'shti tirik vaznda 2017 yildagi 133,5 tonnadan 221 tonnaga yetgan. Respublika bo'yicha parranda go'shtining jami ishlab chiqarilgan go'sht hajmidagi ulushi o'rganilayotgan davrlar ichida 5,84 %dan 8,39 %ga yetgan.

1-jadval

2017-2021 yillarda O'zbekiston va Surxondaryo viloyatida parranda go'shti ishlab chiqarish dinamikasi¹

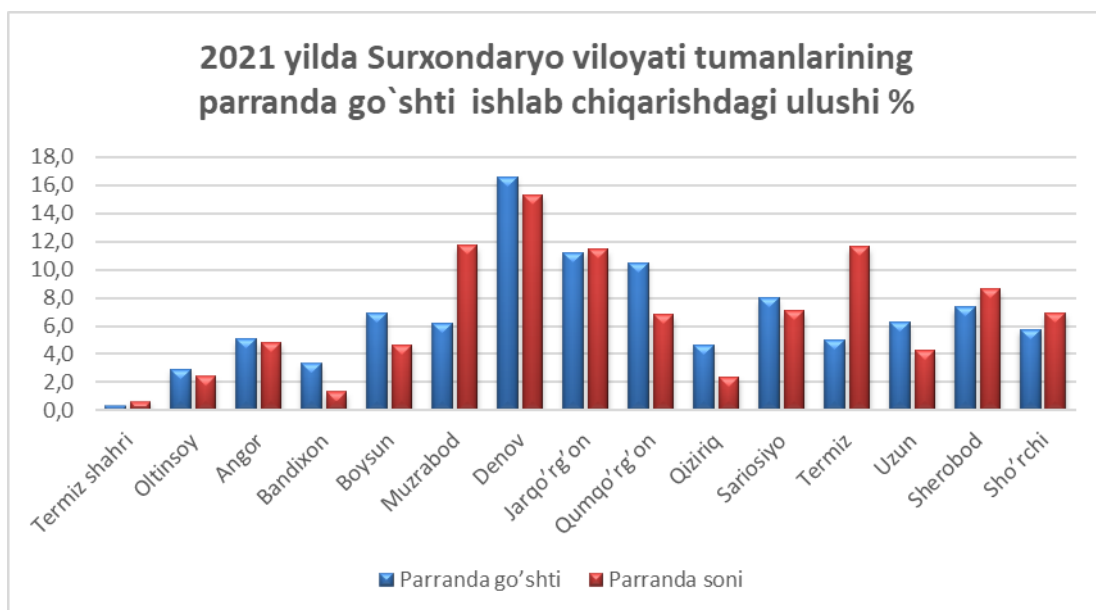
Ko'rsatkichlar	Yillar					2017-2021 yillarda o'rtacha o'sish sur'at %
	2017	2018	2019	2020	2021	
O'zbekiston respublikasi						
Shu jumladan, parranda go'shti ming tonna	133,5	173	205,2	181,1	221	113,4
Surxondaryo viloyati						
Parranda go'shti, tirik vaznda ming tonna	2,7	2,5	1,6	2,0	2,3	96,1
Jami yetishtirilgan go'sht hajmida parranda go'shtinig ulushi %da	1,55	1,38	0,86	1,04	1,16	92,9
Respublika parranda go'shti ishlab chiqarish hajmida viloyatning ulushi %da	2,06	1,47	0,78	1,12	1,06	84,6

Taqqoslash uchun Surxondaryo viloyatida mol va parranda go'shti hajmi tirik vaznda 177,5 ming tonna ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2021 yilda bu ko'rsatkich 201,5

¹ Stat.uz va surxonstat.uz ma'lumotlari asosida muallif tamonidan hisoblangan

ming tonnani, o‘rtacha o‘shish sur‘ati o‘rganilayotgan davrlar ichida 103,2 %ni tashkil etgan. Respublikada o‘rtacha o‘shish sur‘ati bilan bir xil. Surxondaryo viloyatining respublika mol va parranda go‘shiti ishlab chiqarish hajmidagi ulushi 2017 yildagi 7,76 %da, keyingi oraliq davrlardagi ulushi bir oz kamayib, 2021 yilda 7,65%ni tashkil etdi.

Parranda go‘shiti ishlab chiqarish hajmi viloyatda barcha toifadagi xo‘jaliklarda 2017 yildagi 2756 tonnadan keyingi davrlarda sezilarli kamayib, 2021 yilda 2300 tonnani, bu davrlar ichida o‘rtacha o‘shish sur‘ati 96 %ni tashkil etgan. Tahlildan ko‘rishimiz mumkinki, parranda go‘shiti ishlab chiqarish hajmi kamayish tendensiyasini kuzatishimiz mumkin. Bu esa o‘z navbatida parranda go‘shiti ishlab chiqarishning respublika hajmida Surxondaryo viloyatining ulushining 2017 yildagi 1,5 % dan 2021 yilda 1 % atrofida bo‘lishiga olib keldi. Jami yetishtirilgan mol va parranda go‘shiti hajmida parranda go‘shitining ulushi viloyatda mos ravishda 2 % dan 1 % dan ozroq oshiqni tashkil etdi. Respublika ko‘rsatkichidan 7-8 marta kam.

1-rasm. Surxondaryo viloyati tumanlarining parranda go‘shiti ishlab chiqarishdagi ulushi %

Parranda go‘shiti yetishtirilishida esa Denov, Jarqo‘rg‘on, Qumqo‘rg‘on tumanlarining ulushi kattaligini ko‘rishimiz mumkin. Parranda go‘shiti va tuxumi yetishtiruvchi tumanlarda viloyatning boshqa tumanlariga qaraganda parrandalar soni

ko'pligi bilan ajralib turadi. Parranda mahsulotlarini ko'paytirishda parrandalar soni muhim rol tutadi. Shu bilan birga parranda mahsuldorligi oshirish ham zarur. (1-rasm)

2-rasm 2010-2021 yillarda Surxondaryo viloyatida parranda go'shti yetishtirishda Respublikadagi ulushining o'zgarishi¹

Jadvaldagi taxlil natijalaridan ko'rinadiki 2010 yildagi viloyatning parranda go'shti ishlab chiqarishidagi ulushi 4 %dan 2019 yilda 0,5 % gacha tushgan va sekin asta ko'tarilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Viloyatda parrana go'shti etishtirish boshqa hududlarga nisbatan ulushi kam. Surxondaryo viloyatida parranda go'shti ishlab chiqarish asosan parrandalar sonining ortishi hisobiga o'zgargan. O'tgan davrlarda parrandachilik mahsulotlari asosan aholi xo'jaliklariga to'g'ri kelgan bo'lsa, hozirgi vaqtda qishloq xo'jalik korxonalarini va aholi xo'jaliklarining ulushi kamayib, fermer xo'jaliklari ulushining ko'payishi tendensiyasini kuzatishimiz mumkin.

Parranda goshtiga ehtiyoj viloyatda asosan import hisobiga qoplanadi. Bugungi kunda davlatimiz parranda go'shti etishtirishni rag'batlantirish uchun barcha chora tadbirlar amalga oshirilmoqda:

¹ Stat.uz va surxonstat.uz ma'lumotlari asosida hisoblangan

Keyingi yillarda go'sht mahsulotlarining narxi sezilarli darajada oshdi. Bunga asosiy sabab ularni yetishtirish bilan bog'liq xarajatlari ko'payganligidir. Parrandachilik asosan mahsulotlari tez yetiluvchi va kam xarajat talab yetilishi hamda ularning tez qoplanishi sababli ularga bo'lgan talab oshgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Parrandachilikni yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4015-sonli Qarori. 2018 yil 13 noyabr <http://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni. 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. <http://lex.uz>
3. Афанасьев В.Н.,Маркова А.И.(2003), Статистика сельского хозяйства: Учебное пособие.- М:Финансы и статистика, 272 стр
4. Дарде.Е.С. Статистический анализ и прогнозирование производства основных видов продукции животноводства(2011). Монография –М: ИНО, 109 с.
5. Нечаев В.И, Бершицкий Ю.И., Фетисов С.Д, Слепнева Т.Н. (2010) Современное состояние и тенденции развития птицеводства в России. Монография, Краснодар, 150 стр
6. Рахманкулов Х.Р.(1969) Резервы снижения себестоимости продукции и повышения рентабельности животноводства в колхозах Сурхандарьинской области. Автореферат диссертации по соискания ученой степени кандидата экономических наук. (22 стр) Ташкент
7. Хасанов А.А.(2019) Chorvachilik mahsulotlari asosiy turlarini ishlab chiqarishning statistik tadqiqoti (Surxondaryo viloyati misolida) (b) Toshkent
8. www.stat.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi sayti
9. www.surxon.stat.uz Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi sayti
10. <https://poultry.uz/ru>